

УДК 378:[005.6:316.422](477)
DOI <https://doi.org/10.35433/history.112076>

Панчук Марина,
здобувачка ступеня доктора філософії
кафедри історії України,
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
mari_0720@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6795-393X>

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ВПЛИВИ НА РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація

Мета статті полягає в аналізі особливостей становлення та розвитку української освітньої системи під безпосереднім впливом євроінтеграційних процесів. *Методологія дослідження* базується як на загальнонаукових, так і спеціальних історичних методах (джерелознавчі дослідження, системний та історико-порівняльний аналіз), вивченні законодавчої бази змін, що дає можливість у повній мірі висвітлити специфіку динамічного розвитку й функціонування освітньої системи України та її здатність до імплементації відповідного європейського досвіду. *Науковою новизною* є характеристика побудови та функціонування системи освіти України на сучасному етапі з точки зору євроінтеграційного контексту, який задає тон більшості зрушень у даній галузі. *Висновки.* Законодавче регулювання та імплементація європейського досвіду в систему освіти України були не лише вимогою часу, а стали гармонійною складовою сучасного розвитку української освіти. Відповідний вектор змін в українській освіті включає в себе і конкретні перебудови, що стають необхідністю, природньою потребою українського соціуму. Ті цінності, які сьогодні закладені в систему освіти щодо формування і виховання нових поколінь успішних та національно свідомих українців, покликані вплинути на функціонування та розбудову держави у подальшому.

Ключові слова: Болонський процес, Україна, євроінтеграція, Європейський союз, освітня система, реформування, трансформації.

Вступ. Українська освітня система, починаючи із перших років незалежності, розвивалася не лише як окремий процес та явище, що покликані виконати відповідний соціальний й

економічний запит, але й у контексті всіх суспільних змін та політичних трансформацій. Євроінтеграційний вектор України проклав такий шлях для розвитку усіх суспільних сфер, і базується на відповідних цінностях та принципах. Тому поєднання національних освітніх традицій та запозичення позитивного досвіду, а також практика активного обміну та реалізації пунктів угод і договорів між Україною й європейськими державами та ЄС загалом, стало тим ґрунтом, на основі якого почали відбуватися освітні трансформації, в межах єдиної системи.

Якісні трансформації системи освіти відбувалися та продовжують відбуватися у тісному взаємозв'язку із тим порядком денним, який пов'язаний із рухом України до ЄС. Тут мова не лише про виконання конкретних вимог, покликаних привести до відповідності із загальноєвропейськими окремі складові освітнього процесу (Болонський процес). Важливими є й загальні тенденції, демократичні цінності, суспільні запити та погляди на освіту як на цілісну систему, яка має безпосередній вплив на формування нових поколінь свідомих громадян, тут, власне, можна простежити і євроінтеграційні ціннісні впливи. Оскільки особливості функціонування системи освіти є віддзеркаленням, й певною мірою, суспільним зрізом тих специфічних рис, які характерні для держави в конкретний період розвитку.

Саме ця парадигма дає можливість розглядати освітню систему не як відособлене явище, а як ключову складову побудови демократичного суспільства, усі громадяни якого розділяють спільні принципи розбудови держави. Відтак, аналіз євроінтеграційних впливів та відповідних сучасних освітніх тенденцій є надзвичайно актуальним, зважаючи на вже набутий досвід, а також на постійно зростаючі перспективи й виклики та загрози в суспільно-політичній площині.

Основні особливості впливу європейського вектору державного розвитку на освіту в Україні окреслили у своїх працях О. Глушко (Глушко, 2017), Н. Дічек (Дічек, 2022), О. Локшина (Локшина, 2023) та Б. Гуменюк (Гуменюк, 2020). Конкретизували свої дослідження на прикладі впровадження певних трансформацій в освіті в останні десятиліття І. Шоробура (Шоробура, 2019), О. Денисюк (Денисюк, 2022), В. Антонюк (Антонюк, 2021) та ін. Питання долучення України до Болонського процесу та як наслідок

грунтовне реформування української системи освіти стало предметом вивчення Ю. Рашкевича (Рашкевич, 2018) та І. Комарницького (Комарницький, 2008).

Натомість, малодослідженими залишилися питання поступової перебудови загальної системи освіти на законодавчому й практичному рівні у зв'язку із імплементацією євроінтеграційного курсу та впливу досвіду міжнародної співпраці на удосконалення освітньої галузі в Україні, вивченню яких і присвячена наша стаття.

Мета статті полягає у всебічному розкритті особливостей становлення та розвитку української освітньої системи під безпосереднім впливом євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Долучення України до європейських освітніх тенденцій відбувалося поступово та було закріплене у низці законодавчих актів та двосторонніх угод. Ще наприкінці ХХ ст. питання європейського політичного та культурного вектору було досить актуальним і знайшло своє вираження в указі президента «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу від 1998 р.» (Указ Президента України, 1998).

Хоча станом на сьогодні даний нормативно-правовий акт втратив чинність, свого часу він став декларацією та виразником євроінтеграційних намірів Української держави. До нього так само були включені питання культури, освіти й науки. Зокрема, ставилося завдання щодо впровадження тих норм та стандартів, які є дійсними в законодавстві європейських держав та можуть становити практичну цінність в українських реаліях. Метою такої імплементації було налагодження долученості України до європейської культурної спільноти, у тому числі, задля обміну досвідом через відповідні професійні контакти фахівців та зняття будь-яких обмежень, що можуть стати на заваді подальшій двосторонній співпраці (Указ Президента України, 1998).

Загальне бачення розвитку освітньої системи України було висвітлене також у постанові КМУ від 1993 р. «Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна ХХІ століття")». У розділі про міжнародні зв'язки було задекларовано прагнення Української держави працювати над тим, щоб українські здобувачі освіти мали можливість навчання закордоном. Міжнародне співробітництво та обмін досвідом, як зауважено в документі,

можливе у випадку вдосконалення нормативно-правових актів національної системи законодавства, що повинна передбачати можливість закладів освіти налагоджувати співпрацю із освітніми закладами інших держав, у тому числі європейських, тими формами й методами, які вважаються найбільш прийнятними зі сторони, власне, освітніх закладів. Тобто акцент був поставлений саме на розширення автономії освітніх установ у міжнародній діяльності.

Одним із шляхів міжнародної співпраці передбачалося також створення спільних освітніх центрів із іноземними установами, укладання відповідних угод та забезпечення необхідного фінансування зі сторони держави. Важливим моментом, що також був висловлений у постанові, це необхідність налагодження освітніх контактів із українською діаспорою. Координація спільних зусиль, надання допомоги осередкам українства закордоном, а також використання їхнього потужного потенціалу мало стати основою формування та налагодження міжнародних відносин у сфері освіти. Варто зауважувати також і те, що українська діаспора станом на кінець ХХ ст., тобто на час публікації згаданої постанови, представляла себе як потужну силу, якій вдалося зберегти та примножити українські культурні й освітні традиції та національну самобутність. Саме цей потенціал також відіграв значну роль у сприянні якісного представлення України та української ідеї закордоном. Оскільки, на відміну від радянських реалій, українці діаспори мали змогу забезпечити тяглість українських традицій та працювати над збереженням національної ідентичності довгий час, навіть на території інших держав. Проявилися також і зворотні процеси, оскільки вільне налагодження контактів із найбільш активними представниками української діаспори дозволило у швидший спосіб перейняти для української освітньої системи провідні надбання світової та європейської освітньої практики (Постанова Кабінету Міністрів України, 1993).

Засади освітньої співпраці між Україною та ЄС були конкретизовані у відповідній Угоді про партнерство від 1994 р., яка теж не є чинною нині, але з точки зору історичної ретроспективи її значення є стратегічним. Домовленості стосувалися удосконалення сфери вищої освіти, у тому числі через сертифікацію освітніх

закладів та дипломів про вищу освіту. Вже тоді передбачалися стратегія академічної мобільності між здобувачами та освітянами, а також локальна співпраця безпосередньо між освітніми закладами. Такі фактори стали прогресивними і наблизили українську освіту до тих норм та рівня, який мали європейські держави (Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, 1994).

Усвідомлення того, яким держава бачить майбутнього активного громадянина, можемо відстежити також за низкою нормативно-правових актів, які були прийняті ще в перші півтора десятиліття від моменту здобуття Україною незалежності. Варто зауважити те, що формулювання основних освітніх стратегій відбувалося у тісній залежності від актуальних європейських віянь. Відзначаючи необхідність євроінтеграційної освітньої політики, було вирішено спиратися також на наявні європейські напрацювання, що показали себе на практиці з позитивної та ефективної сторони. Мова йде про реформи у євроінтеграційному векторі.

Засадничі виклики, що першочергово постали у даному завданні, були спрямовані на гармонізацію освітнього законодавства із відповідним законодавством ЄС, окрім цього узгодження курикулуму та поглиблення професійного напрямку старшої школи. У загальних рисах українські освітні підходи, за прикладом європейських, почали спрямовуватись на реалізацію особистісно орієнтованої освітньої парадигми різних рівнів (Дічек, Саух, 2022, с. 191).

Реформування національного законодавства, зокрема, у галузі освіти усіх рівнів, відбувалося також у послідовному взаємозв'язку із тими євроінтеграційними та глобалізаційними процесами, що становили актуальність у різні часи. Серед основних змін, які торкнулися освіти вже у другому десятилітті ХХІ ст., були і такі, що безпосередньо відобразили існуючі європейські освітні тенденції. Це стосується глобалізації освіти, що як пріоритетний напрям було виокремлено згідно Закону України «Про освіту».(Закон України «Про освіту», 2017) Найбільш помітним проявом уніфікації освітньої системи у цьому контексті став перехід на 12-річну систему навчання у закладах середньої освіти. Ця зміна була адаптована, за своєю суттю, під національну

навчальну систему, але тим не менш стала проявом глобалізаційної політики та відповідних реалій.

На думку О. Глушко, гуманізація освіти, повага до особистості здобувача, що сьогодні також визначена як пріоритетне завдання до реалізації в освітніх закладах, у своїй основі має поєднання традиційно українських підходів до навчально-виховного процесу, а також закономірностей європейських освітніх особливостей. Кінцевою метою такого принципу виступає виховання свідомої особистості, що здатна навчатися протягом всього життя, реалізовувати себе в соціумі та бути активним громадянином. Це є досить перспективними аспектами, оскільки завдання полягає не лише у засвоєнні навчального матеріалу за програмою, але і підготовці національно свідомого молодого покоління, яке буде своєю особистісною реалізацією сприяти якісним зрушенням на загальнодержавному рівні (Глушко, 2017, с. 7).

Загальні тенденції розвитку освітньої системи в Україні та аналогічні питання у європейських державах мають достатню кількість спільних точок дотику. І. Шоробура слушно зауважує, що це пов'язано насамперед із тим, що проблеми й виклики ХХІ ст. потребують зважених рішень та раціональних підходів. Проблема того, що обсяг знань та прискорений темп розвитку технологій диктує свої вимоги, має місце й у сфері освіти, оскільки засвоєння новітніх відкриттів та інформаційних можливостей потребує творчого опрацювання здобувачами освіти для ефективного використання й осмислення.

Питання співвідношення глобалізаційних процесів та виховання у здобувачів національної свідомості також знаходиться на порядку денному у системі освіти. Відтак, варто зважати на те, що ці чинники є визначальними не лише для розвитку загалом освітньої системи, але й для формування здобувачів освіти як цілісних й свідомих особистостей, відкритих як до змін, пов'язаних із глобалізацією та закріпленням загальнодемократичних цінностей, так і усвідомленого збереження національної ідентичності.

Помічною у цьому контексті, зокрема протягом минулих років, стає концепція безперервної освіти протягом життя, яка прийшла в українську освіту як модерне європейське надбання. Здатність приймати свідомі рішення та адаптуватися до мінливого

середовища є сучасною необхідністю, що давно була методично задекларована у ключових європейських та українських освітніх програмах. Також існує потреба підготовки здобувача до особистої реалізації в умовах глобалізаційних викликів та динамічних соціокультурних змін, такі завдання реалізуються спираючись на особистісно орієнтовані моделі навчання, які були закріплені в українському законодавстві (Шоробура, 2019, с. 30).

У даному відношенні варто також наголосити на особливостях державної політики, що покликана спрямовувати та визначати загальну форму тим зрушенням, що відбуваються в освіті завдяки євроінтеграційним впливам, а також надавати їм прикладної мети. Тому, як стверджує Б. Гуменюк, Україна відзначила ціллю відповідної політики побудову демократичного й толерантного суспільства, відкритий доступ до освітніх послуг, практику міжнародних обмінів і стипендіальних програм.

Вагоме значення, що надається координації співпраці з країнами-членами ЄС, дозволяє забезпечувати безперешкодний обмін досвідом та пришвидшувати імплементацію тих позитивних зрушень, що вже були випробувані європейськими державами. Важливу роль у цьому контексті відіграє Департамент гуманітарної допомоги та цивільного захисту Європейської Комісії.

Політика ЄС, своєю чергою, також враховує віяння глобалізації під час розробки відповідних освітніх стратегій. Так створюються наднаціональні інститути та ведеться послідовна й тривала робота з формування загальноєвропейської освітньої системи, зокрема у сфері вищої освіти, що сприяє якісному унормуванню підходів серед європейських держав. Роль України у цьому відношенні полягає у тому, що сформульовані європейські програми можуть адаптуватися до українських реалій, оскільки є не диференційованими, а, відтак, придатними для імплементації у національну систему. Своєю чергою, українські освітні заклади повинні демонструвати власну внутрішню консолідацію, оскільки саме єдність та здорова конкуренція може сприяти ефективнішій діяльності щодо сприйняття європейських освітніх напрацювань.

Важливе об'єднанче значення відіграє Болонський процес. Єдиний стандартизований простір вищої освіти сприяє легшій академічній мобільності студентів, а також відсутності перешкод у неперервному навчанні протягом життя. Існування єдиних

критеріїв, вимог до дипломів про вищу освіту, а також змісту й структури навчальних програм, позитивно впливає на конкурентоспроможність ринку праці європейських країн. При цьому важливим є й те, що зберігаються питомо національні освітні надбання, що певною мірою вже стали частиною культури окремої держави, яка долучається до Болонського процесу, тому про тотальну й безкомпромісну уніфікацію не йдеться.

Побудова та удосконалення української освітньої системи, на основі міжнародних вимог, убезпечило її від надмірностей суб'єктивних факторів та загрози регресу, через існування значної кількості ще радянських освітніх рудиментів. Відтак, долучення України до Болонського процесу, що відбулося у травні 2005 р., без перебільшення стало ключовою віхою становлення сучасної системи освіти та знаменувало собою початок структурної перебудови системи вищої освіти у всіх аспектах (Гуменюк, 2020, с. 33-34).

Як наголошує Ю. Рашкевич, першочергові вимоги, до змін у структурі вищої освіти Україні, стосувалися її циклічності. Згідно ключовим принципам Болонської Декларації, держави зобов'язуються впровадити Додатки до дипломів, прийняти двоциклову систему вищої освіти (бакалавр й магістр), забезпечити імплементацію системи кредитів задля широкої та унормованої студентської мобільності.

У глобальному вимірі Україна стала частиною європейського співробітництва у сфері освіти задля забезпечення її якості, а ті вимоги, що належало виконати й реалізувати в національній системі освіти, стали кроками й необхідними засобами для успішного долучення до єдиної освітньої спільноти. Інтегровані програми навчання та практики обміну, які відкрилися для України, поставили її на щабель вище та наблизили до світової освітньої спільноти. (Рашкевич, 2018, с. 5-6)

Однак на цьому шляху спостерігалися й численні перешкоди. Ф. Моїсєєва зауважує, що у перші роки після долучення України до Болонського процесу, згідно зі статистикою, до університетів вступало близько 70% випускників шкіл, що провокувало так звану масовість вищої освіти та численні диспропорції. У низці європейських держав ситуація була значно інакшою, лише незначна частина громадян могла вступити та закінчувала заклади

вищої освіти, що безумовно додавало престижності та конкурентоздатності освітнім установам.

Тому до того, поки Україна не приєдналася до Болонського процесу та не прийняла певні освітні трансформації, вітчизняні дипломи про вищу освіту не були визнані дійсними за кордоном, що значно утруднювало процес працевлаштування й економічної мобільності українців. Так само слід зауважити те, що значна частина українців, з огляду на вище зазначені обставини, змушена була проходити повторні навчальні курси для того, аби підтвердити здобуту раніше кваліфікацію. Окрім цього, за такої ситуації, що склалася у європейських країнах, фахівець після завершення освіти мав робоче місце та посаду, яка цілком відповідала його професійним навичкам.

Тому можемо простежити закономірність, за якої престижність навчального закладу прямо пропорційно залежить від рівня працевлаштування його випускників. Проте ситуація, що традиційно склалася в Україні, є дещо відмінною і курс на інтеграцію специфіки Болонського процесу потребував не тільки автоматичного перенесення бюрократичної й формальної освітньої складової, але і комплексного підходу, за якого усі суспільно-політичні та економічні умови є відповідними й дозволяють максимально ефективно інтегрувати якісні та потрібні зміни у систему освіти України (Моїсєєва, 2014, с. 37).

Ці проблеми аналізує у своєму дослідженні і С. Вавренюк. Не можна не погодитися із тим, що низька мотивація студентів якісно засвоювати навчальні матеріали негативно впливає на те, який рівень знань здобувач демонструє після завершення навчання. Лише незначна частина випускників здатні відмінно орієнтуватися у тонкощах здобутої професії та становлять абсолютну цінність для системи вищої школи.

Причинами цього є недостатня матеріальна база освітніх закладів, відсутність професійної мотивації у здобувачів, нехтування практичною складовою навчальних програм, а також непопулярність практики проблемно-орієнтованих підходів й вибіркоче долучення студентів до проведення наукових досліджень, що здатні вивести освітні результати на якісно новий рівень. За такої ситуації подолання негативних тенденцій є

нагальним питанням для подальшої повноцінної інтеграції України у європейський освітній простір (Вавренюк, 2018, с. 77-78).

Приєднання України до Болонського процесу на початку XXI ст. стало впливовою подією не лише в освітньому контексті, але й економічному, тому що мова йде про експорт та імпорт часто комерційних освітніх послуг, а також про підготовку відповідних конкурентоздатних фахівців своїх галузей, що є затребуваними як в Україні, так і за її межами. Відповідна практика взаємного визнання дипломів, за умови наявності необхідної кількості кредитів, суттєво сприяє цьому. Тому варто зауважити, що освітній аспект часто виходить за межі виключно своєї галузі, та задає тон інших сфер успішного функціонування суспільного життя.

Разом з цим, часто існує обґрунтоване побоювання стосовно того, що активна практика освітньої глобалізації може загрожувати природному розвитку національної й самобутньої системи освіти, через нехтування вже наявними корисними надбаннями. Так само маємо практику еміграції кваліфікованих кадрів, що є негативним у стратегічній перспективі. Ці та інші тенденції, які є наслідками глобалізаційних процесів, потребують державного регулювання та удосконалення умов професійної реалізації для фахівців в Україні (Комарницький, Антохов, 2008, с. 224).

Свідченням того, що інтеграція України у європейський освітній простір відбувається успішно та із значними здобутками є статистична інформація, яку наводить дослідниця В. Антонюк. Вона зауважує, що розширюється мережа регіональної співпраці між закладами вищої освіти України та європейських держав. Зростає чисельність освітніх установ, що долучаються до міжнародної комунікації із закладами партнерами, українці частіше стають учасниками міжнародних проєктів та долучаються до європейських освітніх програм.

Так вже у 2021 р. чотири українські університети зайняли місце в рейтингу кращих університетів світу. До цього призвела, серед іншого, і активна євроінтеграційна політика, що сприяла широкому включенню вітчизняних університетів до світової освітньої спільноти.

Однак, масове долучення до програм міждержавної співпраці, що покликане надати можливість імплементації в Україні прогресивного досвіду від держав партнерів, відбувається досить

нерівномірно. Не усі заклади вищої освіти беруть активну участь у відповідних заходах, відтак маємо низку втрачених можливостей та диспропорційного рівня модернізації окремих освітніх установ та системи освіти загалом.

Близько 80 університетів у 2010 р. не брали участі у міжнародних програмах академічної мобільності, що мало негативний відбиток на ступені включення українських здобувачів та науковців у сучасні загальноосвітні освітні процеси. Питання кількості тих грантів, які отримують українські викладачі та студенти, на навчання чи стажування в Європі не є визначальною, та не становить суттєвої кількості, яка здатна принести з досвідом докорінні зміни у вітчизняні університети (2450 грантів станом на 2020 р.) (Антонюк, 2021, с. 589).

Проте ці числа часто не корелюються загалом із кількістю поданих заявок на гранти, оскільки, наприклад в 2016 р. на конкурс з розвитку потенціалу вищої освіти було подано 130 заявок, лише 6 з яких перемогли. Однією з перешкод на шляху до максимального залучення українських університетів до європейської та міжнародної освітньої й наукової спільноти є те, що не усі заклади вищої освіти мають можливість координувати відповідні проєкти, через відсутність відповідної нормативно-правової бази, фінансування, володіння іноземною мовою та у зв'язку з іншими об'єктивними причинами (Антонюк, 2021, с. 589).

Одним із ключових завдань щодо трансформації освітньої системи, як уже зазначалося вище, є залучення здобувачів вищої освіти до наукової діяльності, що здатна дати комплексну й якісну підготовку майбутніх фахівців окремих галузей. Євроінтеграційні впливи, які досить часто сприяють успішному оновленню освітніх підходів до підготовки студентів, передбачають посилення науково-дослідного компоненту у ході навчальної діяльності, як стверджують дослідники Г. Терещук та М. Алексієвець. Потреба формування творчої особистості, що неодноразово було задекларовано зі сторони Української держави, вимагає зміни методів та засобів.

Тому наприкінці першого десятиліття XXI ст. освітня система почала курс на перебудову у напрямку орієнтації на науково-дослідні підходи до вивчення програмового матеріалу здобувачами вищої освіти. Саме здатність на високому рівні володіти творчими

підходами та уміннями наукового опрацювання й вирішення актуальних проблем конкретної галузі знань є показником становлення всебічно розвинутої особистості. Такими були задекларовані базові цінності та потреби європейського освітнього простору й саме вони так само були актуальними для українських реалій на початку ХХІ ст. й залишаються актуальними донині (Терещук, Алексієвець, 2011, с. 43).

З приводу шкільної освіти, євроінтеграційні процеси так само стали визначальними у формулюванні стратегічних цілей. О. Денисюк, Т. Дронь та інші співавтори підкреслюють, що реформа «Нової української школи» стала найбільш яскравим виразником відповідних змін у сфері освіти за останні роки. На прикладі цієї концепції можна розглянути й загальноєвропейські цінності. Компетентнісний підхід, що є засадничим за принципами НУШ, визначає потребу підготовки учнів до успішної реалізації у майбутньому, тобто охоплюється цілий комплекс необхідних умінь та навичок.

За критеріями європейської освітньої системи, якість освіти визначається цілою системою необхідних характеристик, які включають загальне формування юної особистості як громадянина та, власне, організацію освітнього простору в навчальному закладі. Ті компетентності, що зазначені в програмних документах НУШ є прямим віддзеркаленням тих самих європейських принципів щодо побудови освітньої системи у сучасному суспільстві.

Найбільш визначальними у цьому відношенні моментами, що стали основою побудови системи освіти в Україні, а саме в ході розробки та впровадження концепції «Нової української школи», можна виокремити такі: насамперед, партнерство між батьками, учнями та вчителями, побудоване на взаємній довірі; створення сучасного комфортного й безпечного освітнього простору; дитиноцентризм; формування в учнів критичного мислення, шляхом залучення їх до дискусій та диспутів; ціннісний підхід до виховання молодого покоління. Саме такі принципи становлять основу європейського навчально-виховного процесу, та демонструють свою життєздатність протягом не одного десятиліття.

Динамічні зміни, що торкнулися закладів загальної середньої освіти, вимагають зміни акцентів та загального сприйняття процесу

здобуття освіти у суспільстві. Тяглість освітніх традицій, яка була притаманна у тому числі протягом перших років незалежності України, показала свої негативні сторони та потребу структурних перетворень. Відтак, корисним у даному відношенні став європейський досвід, який містив апробовану альтернативу побудови системи освіти, а євроінтеграційні тенденції розвитку України включили в себе, зокрема, і освітню складову (Денисюк, Дронь, 2022, с. 90-91).

Враховуючі усі попередні здобутки та виклики, у перспективній стратегії європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021-2030 рр., Українською державою було визначено важливі принципи положення щодо побудови освітньої системи. У ХХІ ст. ЄС реалізує політику, за якою співробітництво у сфері освіти й науки здійснюється як частина комплексної загальної співпраці. Тобто освіта розглядається як невід'ємна частина функціонування та розвитку суспільства, та є тісно пов'язаною і взаємозалежною з ним.

Основними пріоритетами європейської освітньої системи, на які покладається також і Україна, є, зокрема, мобільність, високі мовні компетентності, цифровізація та діджиталізація, гнучкі навички для адаптації у мінливих навколишніх умовах тощо. Особливо важливим є й розуміння необхідності забезпечення взаємодії між освітою, науковими дослідженнями й суспільними послугами. Саме ці ключові позиції покликані забезпечити стійкість та непорушність освітньої системи у конкретних суспільно-політичних обставинах і пристосувати окремі євроінтеграційні впливи до національного підґрунтя (Локшина, 2023, с. 12).

Найбільш нові дані за 2023 р. щодо імплементації європейських тенденцій та результатів прямої співпраці у систему освіти України свідчать про те, що участь України у освітній програмі ЄС «Еразмус+» демонструє якісні й продуктивні результати. Річною робочою програмою «Еразмус+» на 2023 р. було також збільшено бюджет, з метою забезпечення потреб постраждалих від війни українців. Окрім цього, на 2024 р. для України відкрито 35 нових конкурсів цієї програми, що передбачає долученість фахівців із різних професійних галузей.

Важливим аспектом є також неперервність роботи українських експертів над поточною розробкою та удосконаленням певних освітніх програм й стандартів у галузі вищої освіти. У даному контексті маємо такі статистичні дані: у 2023 р. спільними зусиллями було розроблено 338 і затверджено 267 стандартів вищої освіти. Відтак, досить продуктивною є робота над формалізацією й унормуванням тих засад, на основі яких у подальшому відбуватиметься освітній процес. Вагому роль у цьому теж відіграють євроінтеграційні процеси, тому що саме ці засади, шляхом деяких трансформацій, є визначальними у встановленні рамок та перспективних унормованих напрямків вітчизняної освіти. Нині Україна докладє зусилля, аби стати членом ЄС, здійснюючи для цього низку змін у галузі законодавства і визначенні тих заходів, що відповідають практиці ЄС у сфері освіти зокрема. (Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, 2023, с. 123-124).

Висновки. Процес розбудови української освітньої системи характеризується комплексним підходом та відбувається на основі поєднання національних традицій та європейських прогресивних тенденцій. Таке бачення було сформульоване ще наприкінці минулого століття і пов'язувалось, серед іншого, з вибором стратегічного вектору розвитку держави. Курс на євроінтеграцію, хоча і знаходив різну міру суспільної підтримки на різних етапах, в цілому залишився незмінним. Це пов'язано також із тим, що для українського суспільства та держави в цілому, є близькими задекларовані та втілені на практиці європейські гуманістичні цінності.

Законодавче регулювання, трансформація та імплементація європейського досвіду в систему освіти України на усіх рівнях, було і залишається не лише вимогою часу, але й стало успішною практикою української освіти. Відповідний загальний вектор українського розвитку включає в себе і конкретні освітні перебудови, що стають необхідністю й природньою потребою українського соціуму. Ті аспекти, які Україна переймає як апробований досвід у рамках європейського партнерства, продуктивно адаптуються під українські реалії, долаючи при цьому низку перешкод бюрократичного та фінансового характеру.

Варто також зауважити, що система освіти, та перетворення у ній, обумовлені з одного боку певними суспільно-політичними обставинами, одночасно – в стратегічній перспективі, продукують їх. Ті цінності, які сьогодні закладені в систему освіти щодо формування і виховання нових поколінь успішних та національно свідомих українців, покликані вплинути на функціонування та розбудову держави у подальшому. Тому євроінтеграційні впливи, зокрема і на систему освіти, у цивілізаційному вимірі, відіграють, без перебільшення, одну із провідних ролей для майбутнього України як держави.

Перспективними дослідженнями у цьому відношенні є аналіз причин та наслідків співпраці між Україною та ЄС, рівень суспільного сприйняття імplementованих змін, розробки щодо регіональної специфіки, а саме міри та ступеня долученості окремих освітніх закладів до міжнародних програм та проєктів.

Подяка. Висловлюю щиру вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за їх конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансової підтримки для проведення дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література

Антонюк, В. (2021). Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал європейської економіки*. Том 20, випуск 3, Грудень 2021, с. 573-595.

Березівська, Л. (2011). Реформування шкільної освіти України в умовах державотворення (початок 90-х років ХХ ст.). *Молодь і ринок*. № 6. С. 17-21.

Вавренюк, С. (2018). Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 24. С. 75-78. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_24_15.

Денисюк, О., Дронь, Т., Титаренко, Н., Ткаченко, В. (2022). Реформа НУШ як складова інтеграції української освіти в європейський освітній простір. *Освітня аналітика України*. № 4. С. 84-97.

Дічек, Н., Саух, П., Євтух, М., Бойченко, М., Антонєць, Н., Загородня, А., Шевченко, С. (2022). Парадигми розвитку та тенденції реформування шкільної освіти в Україні у добу незалежності :

монографія. [Електронне видання] / колектив авт.; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Н. П. Дічек. Київ: Педагогічна думка. 507 с.

Глушко, О. (2017). Європейський вектор освітніх реформ в Україні. *Український педагогічний журнал*. № 4. С. 5-11. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrj_2017_4_3.

Гуменюк, Б. (2020). Державна політика України у сфері освіти, науки та культури у контексті європейської інтеграції. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 29. С. 30-39.

Закон України “Про вищу освіту”. (2014). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Закон України «Про освіту». (2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. (2023). Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/zvit-pro-vykonannia-ua-za-2023-UA_2.pdf

Комарницький, І., Антохов, А. (2008). Вплив глобалізації та євроінтеграції на функціонування ринку освітніх послуг. *Регіональна економіка*. № 2. С. 220-228.

Локшина, О. (2023). Стратегія європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021 – 2030 рр. як євроінтеграційний орієнтир для української освіти. *Український Педагогічний журнал*. (4), С. 5–17. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-5-17>

Міністерство освіти і науки України. (2016). Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 34 с.

Моїсєєва, Ф., Усачов, В. (2014). Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Наука. Релігія. Суспільство*. № 1. С. 36-40. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2014_1_8.

Постанова Кабінету Міністрів України. (1993). Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

Рашкевич, Ю. (2018). Болонський процес: історія, стан та перспективи. *Освітня аналітика України*. Випуск 3. С. 5-16. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/educanalukr_2018_3_2.

Терещук, Г., Алексієвць, М. (2011). Науковий чинник розвитку освіти в сучасних умовах реформування українського освітнього процесу. *Україна–Європа–Світ : міжнародний збірник наукових праць*. редкол.: Ю. Алексєєв, Л. Алексієвць, М. Алексієвць [та ін.]. Тернопіль, Вип. 8. С. 43–48.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. (1994). Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

Указ Президента України. (1998). Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. №615/98. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

Фулан, М. (2000). Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ. пер. з англ. Г. Шиян, Р. Шиян. Львів : Літопис. 269 с

Шоробура, І. (2019). Концептуальні напрями розвитку вищої освіти в Україні у контексті європейської інтеграції. *Молодь і ринок*. № 8. С. 28-31. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_8_7.

References

Antoniuk, V. (2021). Intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v yevropeyskyi osvittinii prostir dlia rozvytku liudskoho kapitalu. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*. Tom 20, vypusk 3, Hruden 2021, s. 573-595.

Berezivska, L. (2011). Reformuvannia shkilnoi osvity Ukrainy v umovakh derzhavotvorennia (pochatok 90-kh rokiv XX st.). *Molod i rynek*. № 6. S. 17-21.

Vavreniuk, S. (2018). Vplyv protsesu yevrointehratsii na pidhotovku molodi v systemi vyshchoi osvity Ukrainy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 24. S. 75-78. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_24_15.

Denysiuk, O., Dron, T., Tytarenko, N., Tkachenko, V. (2022). Reforma NUSH yak skladova intehratsii ukrainskoi osvity v yevropeyskyi osvittinii prostir. *Osvitnia analityka Ukrainy*. № 4. S. 84-97.

Dichek, N., Saukh, P., Yevtukh, M., Boichenko, M., Antonets, N., Zahorodnia, A., Shevchenko, S. (2022). Paradyhmy rozvytku ta tendentsii reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u dobu nezalezhnosti : monohrafiia. [Elektronne vydannia] / kolektyv avt. ; za zah. red. d-ra ped. nauk, prof. N. P. Dichek. Kyiv: Pedahohichna dumka. 507 s.

Hlushko, O. (2017). Yevropeyskyi vektor osvittnixh reform v Ukraini. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. № 4. S. 5-11. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2017_4_3.

Humeniuk, B. (2020). Derzhavna polityka Ukrainy u sferi osvity, nauky ta kultury u konteksti yevropeiskoi intehratsii. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. Vypusk 29. S. 30-39.

Закон України “Pro vyshchu osvitu”. (2014). Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Закон України «Pro osvitu». (2017). Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Zvit pro vykonannia Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom. (2023). Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/zvit-pro-vykonannia-ua-za-2023_UA_2.pdf

Komarnytskyi, I., Antokhov, A. (2008). Vplyv hlobalizatsii ta yevrointehratsii na funktsionuvannia rynku osvitynih posluh. *Rehionalna ekonomika*. № 2. S. 220-228.

Lokshyna, O. (2023). Stratehiia yevropeiskoho spivrobitnytstva u haluzi osvity i navchannia u 2021 – 2030 rr. yak yevrointehratsiinyi oriientyr dlia ukrainskoi osvity. *Ukrainskyi Pedagogichnyi zhurnal*. (4), S. 5–17. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-5-17>

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2016). Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. 34 s.

Moisieieva, F., Usachov, V. (2014). Yevropeiska intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*. № 1. S. 36-40. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrs_2014_1_8.

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. (1993). Pro derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita» («Ukraina XXI stolittia») Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

Rashkevych, Yu. (2018). Bolonskyi protses: istoriia, stan ta perspektyvy. *Osvitnia analityka Ukrainy*. Vypusk 3. S. 5-16. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/educanalukr_2018_3_2.

Tereshchuk, H., Aleksieievets, M. (2011). Naukovi chynnyk rozvytku osvity v suchasnykh umovakh reformuvannia ukrainskoho osvitnoho protsesu. *Ukraina–Ievropa–Svit : mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats*. redkol.: Yu. Aleksieiev, L. Aleksieievets, M. Aleksieievets [ta in.]. Ternopil, Vyp. 8. S. 43–48.

Uhoda pro partnerstvo i spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu i Yevropeiskymy Spivtovarystvamy ta yikh derzhavamy-chlenamy. (1994). Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

Ukaz Prezydenta Ukrainy. (1998). Pro zatverdzhennia Stratehii intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu. №615/98. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

Fullan, M. (2000). Syly zmin. Vymiriuvannia hlybyny osvitynih reform. per. z anhli. H. Shyian, R. Shyian. Lviv : Litopys. 269 s

Shorobura, I. (2019). Kontseptualni napriamy rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini u konteksti yevropeiskoi intehratsii. *Molod i rynek*. № 8. S. 28-31. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_8_7.

**Panchuk M. EUROPEAN INTEGRATION INFLUENCES
ON THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM
OF UKRAINE**

Abstract

*The aim of the article is to analyze reveal the peculiarities of the formation and development of the Ukrainian educational system under the direct influence of European integration processes. **The research methodology** is based on both general scientific and special historical methods (systemic analysis, historical-comparative, hermeneutic, historical-genetic), which make it possible to fully highlight the specifics of the dynamic development and functioning of the educational system of Ukraine and its ability to implement relevant European experience. **The scientific novelty** is the characterization of the construction and functioning of the education system of Ukraine from the point of view of the European integration context, which sets the tone for most of the changes in this area. **Conclusions.** Legislative regulation and implementation of European experience in the education system of Ukraine was not only a requirement of the time, but became a harmonious aspect of Ukrainian education. The appropriate vector of Ukrainian development includes concrete educational reforms, which are becoming a necessity and a natural need of Ukrainian society. The values that are embedded in the education system today regarding the formation and upbringing of new generations of successful and nationally conscious Ukrainians are intended to influence the functioning and development of the state in the future.*

Key words: Bologna process, European integration, education, educational system, reforms, transformations.

**Panczuk M. WPŁYW PROCESÓW EUROPEJSKIEJ INTEGRACJI
NA EDUKACYJNY SYSTEM UKRAINY**

Streszczenie

*Celem artykułu jest analiza specyfiki powstawania i rozwoju ukraińskiego systemu edukacyjnego pod bezpośrednim wpływem procesów integracji europejskiej. **Metodologia** badań opiera się zarówno na metodach ogólnonaukowych, jak i specjalnych metodach historycznych (analiza systemowa, historyczno-porównawcza, hermeneutyczna, historyczno-genetyczna), które pozwalają w pełni podkreślić specyfikę dynamicznego rozwoju i funkcjonowania systemu edukacyjnego Ukrainy oraz jego zdolność do wykorzystania odpowiedniego doświadczenia europejskiego. **Nowością naukową** jest charakterystyka budowy i funkcjonowania systemu edukacji Ukrainy z punktu widzenia kontekstu integracji europejskiej, która nadaje ton większości zmian w tym obszarze. **Wnioski.** Regulacje legislacyjne i wdrażanie*

doświadczeń europejskich w systemie edukacji Ukrainy były nie tylko wymogiem czasu, ale stały się harmonijnym aspektem ukraińskiej edukacji. Właściwym wektorem rozwoju Ukrainy są konkretne reformy edukacyjne, które stają się koniecznością i naturalną potrzebą ukraińskiego społeczeństwa. Wartości, które są dziś zakorzenione w systemie edukacji, dotyczące kształtowania i wychowania nowych pokoleń Ukraińców odnoszących sukcesy i świadomych narodowie, mają w zamierzeniu wpływać na funkcjonowanie i rozwój państwa w przyszłości.

Słowa kluczowe: *Proces Boloński, integracja europejska, edukacja, system edukacji, reformy, przemiany.*

Статтю надіслано до редколегії 14.01.2024 р.
Статтю рекомендовано до друку 09.04.2024 р.